

Arkkitehtuurijargonin hetteikössä

Juha Vuorinen

Adrian Forty: *Words and Buildings. A Vocabulary of Modern Architecture.* Thames & Hudson 2000.

Harvalla inhimillisen kulttuurin alueella merkityksellisen kielellinen ilmaiseminen on osoittautunut niin hankalaksi kuin arkkitehtuurissa. Rakennuksista ja arkkitehtuurista kirjoittaessa ja puhuttaessa käy helposti niin, että sanat muuttuvat musiikiksi, jollei niille selkeästi jokaisessa käyttötapauksessa anneta täsmällistä merkitystä, sillä näillä sanoilla ei näytä olevan sellaisia merkityksiä, joita ne termeinä kantaisivat koko ajan mukanaan. Usein näyttääkin että keskustelussa käytetyt sanat eivät lopulta ratkaise, vaan lisäävät ongelmia, jolloin jokaisen käytetyn sanan merkityksen ongelmat näyttävät kietoutuvan erottumattomasti niihin ongelmiin, joista sen saman sanan avulla on pyritty keskustelemaan.

Varsinkin Suomessa sinnikkään modernistiseen säilynyt arkkitehtuurikeskustelu on pitkälti keskustelua siitä ettei suomalaisesta arkkitehtuurista keskustella, tai jos keskustellaan, se tapahtuu usein puhumalla keskustelijoiden ohi. Tällä varjonyrkkeilyllä metasubstansseista on pitkät juuret, jotka omalta osaltaan selittyvät arkkitehtiprofession pragmaattisessa lähestymistavasta. Tämän aikanaan kiteytti ohjelmallisuuden asteelle Alvar Aalto, jolle ”*kaikki muu kuin arkkitehtuurin piirtäminen on paperin väärinkäyttöä*”, koska ”*sanat tulevat olemaan negatiivisia*”.

Mutta koska ns. kielellisen käänteen myötä on tullut entistä selvemmäksi että vain asettamalla näkyviä ja tietoisia merkityksiä rakennetulle ympäristölle, sekä puhumalla ja kirjoittamalla näistä merkityksistä julkisesti ja toistuvasti, mahdollistuu sellaisen kentän avautuminen jossa ”aidompi” arkkitehtuuridiskurssi voisi toteutua. Tämä on tärkeää jo siitäkin syystä, että tuolla diskurssilla on yhä merkittävämpi asema arkkitehtuurin arvojen ja merkitysten määrittelijänä, jolloin se ei ole enää vain ilmaisukeino arkkitehtuurissa itsessään mahdollisesti piilevien ominaisuuksien ja arvojen esilletuomiseksi, vaan itse tuottaa ja determinoi aktiivisesti näitä merkityksiä, luoden samalla termejä, joilla arvotetaan arkkitehtuurin kategorioita.

Näitä ongelmia selventämään on maineikas englantilainen arkkitehtuurihistorian professori Adrian Forty tehnyt teoksensa *Words and Buildings*. Kuten teoksen alaotsikosta *A Vocabulary of Modern Architecture* käy ilmi on kyseessä nimenomaan sanasto (*vocabulary*), eikä sanakirja (*dictionary*). Taajaan julkaistavien arkkitehtuurisanakirjojen tarkoituksenaahan on tehdä selväksi, millä tavalla on soveliaista käyttää sanoja silloin, kun niiden tarkoituksena on ilmaista jotain. Mutta Fortyn sanasto on puolestaan korostamassa että näiden yksittäisten sanojen merkitys ei ole historian saatossa ollut mitenkään pysyvä, yhteen oikeaan merkitykseen määriteltävissä oleva yksikö, vaan että käytössä olevat termit ovat ennen

kaikkea historiallisesti muodostuneita, monimerkityksellisiä, ja osittain ristiriitaisiakin kokonaisuuksia..

*

Fortyn teos on paljon velkaa Raymond Williamsin kulttuuritutkimuksen klassikolle, 1976 ilmestyneelle *Keywords*ille jonka keskeinen piirre oli historiattomiksi miellettyjen käsitteiden kritiikki. Näiden samalla itsenäisiksi kuviteltujen sanojen analyysi oli Williamsin historiallisen merkitysoopin kovaa ydintä, jossa jäljitettiin käytännöllisestä historiastaan irti leikkautuneita käsitteitä, ja joita samalla paikannettiin uudelleen niitä muovanneiden ja käyttäneiden ihmisten toimiin ja ajatuksiin. Koska toisinaan näyttää ettei nykyinen arkkitehtuuripuhunta muilla operoikaan kuin historiattomilla ja universalisoivilla termeillä, on Fortylle sangen helppoa siirtää tuo Williamsin yleinen tarkastelukulma tarkasti rajatun yksittäisen kulttuurikäytännön, eli tässä tapauksessa modernin arkkitehtuurin, kielisysteemiin.

Sanat ja rakennukset jakaantuu kahteen osaan. Teoksen ensimmäisessä puoliskossa Forty analysoi ja problematisoi modernismin kielellisiä erityispiirteitä ja tässä kielessä toteutuneita käytäntöjä. Paljon huomiota uhrataan kielen metaforiseen tarkasteluun, eli käsitteellisen vastaavuuden etsimiseen arkkitehtuurin ja muiden kokemusalueiden välillä. Samalla analysoidaan erilaisia modernismin lähestymistapoja, kuten semi-oottista projektia arkkitehtuurista kommunikaatiosysteeminä, jossa lähdetään kielianalogian kautta vertaamaan kielen ja arkkitehtuurin perusyksiköitä, ja jossa tämän syntaktisen lähtökohdan tehtäväksi tulee arkkitehtuurin pienimpien merkitsevien yksiköiden etsiminen. Oivallinen on myös pohdinta siitä, miten sosiaalinen on kulloinkin modernissa arkkitehtuurissa ymmärretty ja määritetty.

Teoksen toinen, ja samalla laajempi puoli koostuu sanastosta, arkkitehtuurimantran 18 termistä, joiden historiallisia muuttujia kiinnostavalla tavalla selvitetään. Teoksen eittämättömät ansiot ovat siinä että Forty lähtee hakemaan käytetyille sanastolle ankkurointia historiallisesti huomattavasti kauempaa kuin niukkailmauksellisesta modernismista. Forty tarkasteleekin nimenomaan tämän modernistisen jargonin keskeistämisen lähtökohdista, sekä sitä millaisten esteettisten ja arkkitehtonisten käsityksellisten muuttujien kautta näitä ideoita on vahvistettu tai muutettu kulloisenkin tyylikauden erityispiirteiden muutoksista huolimatta. Forty analysoi perusteellisesti millaisia sitoumuksia ja ihanteita

termit kulloinkin valottavat ja mihin vedoten tämä perustellaan. Mutta kirjan ansioita on myös se ettei Forty suinkaan lähde helpoimmasta päästä, eli vain etymologisesti selvittämään annetun sanan historiaa, jolloin katoaa helposti termin käsitteellinen sisältö, vaan kutakin termiä tarkastellaan nimenomaan lähtökohtaisesti eri kielten välisten suhteiden kautta.

Leijonanosan näistä termien analyyseista lohkaisevat hankalimmat, eli muoto, tila ja funktio, joihin kuhunkin on uhrattu yli 20 sivua. Vaikka toisaalta 24 sivua arkkitehtonisen muodon selvittelyyn kuulostaa tavattoman suppealta, mielestäni juuri näiden analyyseissä on teos parhaimmillaan. Etenkin kuvatessaan tarkasti saksalaisen estetiikan *Gestalt*- ja *Form*-käsitteiden merkitysvaihteita, sekä sitä ongelmallista tilannetta, kun 1930-luvun kuluessa, englannin kieleen siirtyessään, termit lopulta siirtyvät tarkoittamaan toisinaan yhden termin (*form*) alle. Vastaava tilanne toteutuu myös sanan funktio esittelystä, jossa englantilainen termi, "*function*", tulee funktionalismin alkuvaiheessa sisällyttämään itseensä peräti kolme saksalaista, "*sachlich*", "*zweckmässig*" ja "*funktionell*". Tällöin merkityserot luonnollisesti katoavat siirtyessään englantilaisen termin alle. Samalla selittyy sekin, miksi Kolmannesta valtakunnasta anglosaksisiin maihin emigroituneet modernistit pyrkivät omissa kirjoituksissaan välttämään kyseisen, tavattoman ohuelta tuntuvan, termin käyttöä.

*

Vaikka on osittain kiusallista todentaa samojen tekstiesimerkkien lainaamista useissa eri kohdissa, tästä huolimatta Forty suoriutuu lähestulkoon kaikkien sanojen esittelystä kunniakkaasti, paikoittaisesta kirjan luonteeseen kuuluvasta irrallisuudesta huolimatta. Mutta mielenkiintoista on myös se mitä sanastosta puuttuu. Vaikka "moderni", ja sen monet johdannaiset vilahtelevat taajaan kirjan sivulla, itse modernin monimerkityksellistä historiaa ei Forty ole vaivautunut esittelemään. Toisaalta monissa muissakin vastaavissa yrityksissä moderni on osoittautunut niin upottavaksi suoksi, että sen kunniallinen selvittäminen ja täsmällisten pitkospuiden hankkiminen olisi tuskin ollut edes teoksen jäsenyyksen kannalta mahdollista. Häiritsemään jäi myös se, että vaikka Forty on käyttänyt esimerkeissään useita avantgarde-manifestien tekstejä analyysinsä pohjana, jää itse avantgarde ja sen erityinen luonne selvitystä vaille.

Fortyllä on ihailtavan valituksellinen ote kirjassaan, mikä samalla kuitenkin näyttää tuotta-

van jonkinasteisia ongelmia hänen selvittellessään nykypäivän ironisen asenteen ottavia kirjoittajia. Paitsi että näiden tekstien ironia jää huomiotta, jää myös näissä teksteissä olevien termien *a posteriori* luonne käsittelemättä. Näin kirjoitusta jossa ei yritetäkään lähteä tekemään liian voimakkaita, yleistäviä johtopäätöksiä ja jotka tietoisesti saavat merkityksensä vasta käyttönsä jälkeen, tulkitaan päinvastoin kuin teksti antaisi suostutella. Tosin rivien välit ovat tässä Fortyn brittiläisessä *understatementissa* sangen tiheät, joten toiselta kulttuurialueelta tulevalta tulkitsijalta jäävät helposti kirjoittajan sarkasmin nyanssit huomaamatta.

Oikeastaan teos siirtyy käsitehistorian puolelle, sillä usean sanan kohdalla Forty tarkastelee sitä prosessia, miten näiden termien hallinnasta ja oikeasta käyttötavasta käydään jatkuvaa kamppailua. Mutta koska Forty brittiläisenä kulttuurikriitikkona tarkastelee sanojen esiintymistä hyvin käytännönläheisesti, jää näiden termien ”syvempi” käsitehistoriallinen tarkastelu syrjään, eli sen pohdinta mikä on käsitteiden ja niitä kiinnittävien termien oliollinen suhde.

Vaikka Fortylla on selkeästi lähtökohtana historiallinen retorinen tilanne, ei Forty sanallakaan ota kantaa esimerkiksi poliittisen retoriikan klassikon Quentin Skinnerin teorioihin, saksalaisesta Reinhart Koselleckin tähdittämästä käsitehis-

toriallisesta koulukunnasta puhumattakaan. Näin teos ei kaikesta sisällöllisestä kattavuudesta huolimatta pyri lopultakaan olemaan kovinakaan teoreettinen ja filosofinen, ja tästä hyvänä osoituksena on se että Henry Ford saa kirjan sivuilla yhtä monta mainintaa kuin Michel Foucault ja Jacques Derrida yhteensä. Pidättäytyessään puhtaasti praktisessa termien selittämises- sä kirja tuleekin nautinnolliseksi luettavaksi juuri tätä kautta.

*

Arkkitehtuurista puhuttaessa ja kirjoittaessa tarvitaan pikemminkin tarkkoihin analyysihin perustuvia teräviä työvälineitä kuin kaikenkattavia ja maailmaa syleileviä sateenvarjotermejä, jotka jo kauan sitten ovat menettäneet kyvyn tarkoittaa yhtään mitään. Esimerkiksi suomalaisessa diskurssissa itse kunkin siihen osallistuvan olisi syytä pohtia, mitä mm. termeillä ympäristö, yhteisö, rakennus kulloinkin tarkoitetaan. Tämän teoksen soisi kuluvan niiden ihmisten käsissä jotka arkkitehtuurista kirjoittavat ja keskustelevat, että ainakin kulloisetkin keskustelijat ymmärtäisivät mistä tosiasiallisesti keskustelevat.

*Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka valmistelee tai-
dehistorian väitöskirjaa Helsingin yliopistossa*